

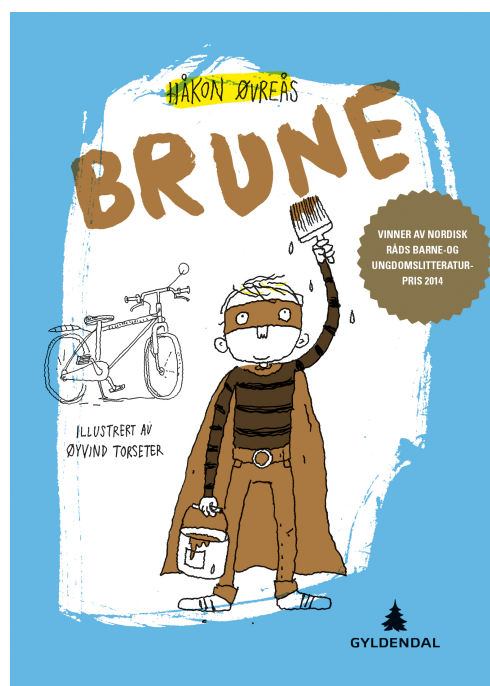
Hanne Marielle Linækkeren

Superheltefortellingens vei til identitetsutvikling

Hvordan kan superheltemotivet i Brune (2013) representere et identitetsbyggende potensial for barn og unge?

Bacheloroppgave i NTNU, Fakultet for lærer- og tolkeutdanning
Veileder: Ola Harstad

Mai 2019

Gyldendal

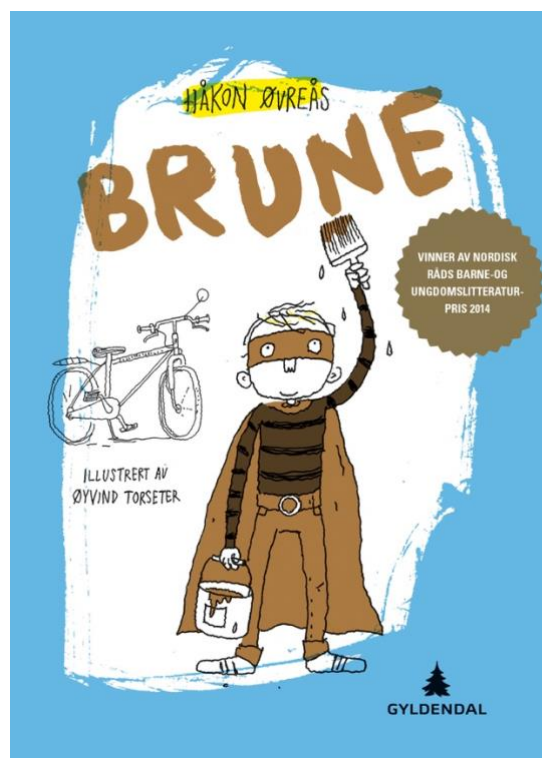

BACHELOROPPGAVE

Superheltefortellingens vei til identitetsutvikling

Intertekstuelle uttrykk som norskdidaktisk potensial

Hvordan kan superheltemotivet i Brune (2013) representere et identitetsbyggende potensial for barn og unge?

Illustrasjon: Øyvind Torseter

Navn: Hanne Marielle Linækkeren

Våren 2019

LGU13002 Pedagogikk og elevkunnskap 4 (1-7)

NTNU, Fakultet for lærer- og tolkeutdanning

Veileder: Ola Harstad

Dato: 21.05.2019

Sammendrag

Superheltfortellingens vei til identitetsutvikling

Denne oppgaven inneholder forskning om bruken av litteratur i skolen, og hvordan spesielt fantastisk litteratur kan være en identitetsutviklende byggestein i elevenes utvikling. Dette kobles spesifikt til hvilke intertekstuelle uttrykk som kommer fram i barneboken *Brune* (2013) av Håkon Øvreås. Begrepene identitet og intertekstualitet er viktig i denne oppgaven, siden de legger rammene for analysen. Norskfagets tradisjon og ulike litteraturtradisjoner som belyser superheltmotivet fremmes i analysen og tas med videre til en drøftingsdel av barneboken. Analysen fokuserer hovedsakelig på hvordan vi kan knytte superheltene i *Brune* (2013) opp mot andre kjente superheltskikkelser og hvordan superheltenes handlinger kan virke identitetsutviklende. De mest sentrale funnene i denne oppgaven er blant annet at heltene er barn; to gutter og ei jente, de gjennomgår en indre utvikling og de tar hevn. Dette tas med i en drøftingsdel som diskuterer det didaktiske potensialet til boken, der undervisningsmetoder med litterær samtale og leseteater blir vektlagt.

Trondheim, 15. mai 2019, Hanne Marielle Linækkeren

English Summary

The superhero story's path to identity development

This task includes research of the use of literature in school and how fantastic literature can develop students' identity. This will specifically be used to find intertextual expressions in the children's book *Brune* (2013) written by Håkon Øvreås. The terms identity and intertextuality will play an important part here, since they function as the "framework" of this task. The tradition of the Norwegian School Subject and various literature traditions, which enlightens the superhero motive, will be connected to the analysis of the book and further discussed about its didactical potential. The analyze is mainly focusing on how we can recognize stories of other superheroes in this book and how the superheroes' actions in *Brune* can contribute to develop children's identity. The findings of the analyze is e.g. the superheroes are children; two boys and a girl who goes through an inner development and take revenge. This will be included in a discussion of the didactic potential of the book, where teaching methods including "literary talk" and "reading theatre" will be emphasized.

Trondheim, May 15th 2019, Hanne Marielle Linækkeren

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
English Summary.....	2
1 Innledning	4
1.1 Behovet i forskningsfeltet og valg av tema	5
1.2 Problemstilling	6
1.3 Oppgavens struktur.....	7
2 Empiri.....	7
3 Teori.....	9
3.1 Norskdidaktisk tradisjon i skolen	9
3.2 Skjønnlitteraturen som identitetsbygger	10
3.3 Fantasy som sjanger.....	11
3.4 Helten som identifikasjonsobjekt.....	12
3.5 Intertekstualitet	13
4 Analyse.....	14
4.1 Spor fra heltemyten og superhelttradisjonen i Brune (2013).....	14
4.2 Intertekstualitet knyttet opp mot kjente superhelter	15
4.3 På grensen mellom fantasy og virkelighet	17
4.4 Brune, Svartle og Blåse som superhelter	20
4.5 Superheltenes (u)moralske handlinger.....	21
5 Drøfting.....	22
5.1 Litterær samtale og motivasjon til skriving	22
5.2 Leseteater og tverrfaglig prosjekt	23
5.3 En lærdom som kan tas med inn hverdagen	24
6 Avslutning	25
Litteraturliste.....	26

1 Innledning

«You were brave, and it paid off» sier Link til Amelia på slutten av episode 21 av Grey's Anatomy (sesong 15). Amelia tok et modig valg. Et valg som var uselvisk og som var moralsk rett. Hun klarte å legge det personlige til side og handlet rett. Kanskje du tenker «hun er modig, jeg vil bli like modig». Vi kan identifisere oss med henne, føle med henne. Når hun får høre at hun ikke kan, så motbeviser hun dem og viser at dét kan hun. Hun blir en rollemodell. En slik rollemodell finner vi over alt i dagens samfunn. Vi leser om dem i bøker, ser dem på film, eller opplever noen på jobben som tok et modig valg. Vi har et behov for å ha noen forbilder å strekke oss etter, noen personer å identifisere oss med. Det er slik vi fra ung alder utvikler vår identitet og moral; vi eksponerer oss for forbilder som er gode og som gjør de riktige handlingene. Dog ser vi at selv forbilder gjør feil. Feminist, skuespiller og samfunnsdebattant Ulrikke Falch sier: *en del av det å være et forbilde er at jeg også er et dårlig forbilde, at jeg er et helt menneske. Et perfekt forbilde er for meg ikke et forbilde, den personen blir bare en mal på hva som er riktig* (Vrang Produksjon, 2019). Som et forbilde er man fortsatt menneskelig og gjør dårlige valg iblant, men det er viktig å likevel tørre å ta de valgene og lære av sine feil. Vi trenger å bli inspirert av personer som aktivt tar tak i sitt eget liv og gjør en endring. I hverdagen kaller vi dem forbilder, i barnelitteraturen kaller vi dem helter. Det er ofte helten som barn identifiserer seg med og ser opp til. Likevel ser helten ut til å være på vei ut, spesielt i litteraturundervisning i skolen. I Læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK06) ser vi for eksempel at litteraturfokuset har begynt å forsvinne. Det ser ut til at *tekster* i undervisning skal nå brukes for produksjon mer enn identifikasjon, sett ut ifra kompetansemålenes tyngde på skriftlig kommunikasjon og fokus på de fem grunnleggende ferdighetene. Behovet for en helt i litteratur generelt ser ut til å være undervurdert og det begynner å bli en mangel på slike karakterer å strekke seg etter.

For mangelen på helter i det postmoderne samfunnet er alvorlig. Det som gjør helteidealet viktig, er at det gjenspeiler vår følelse av identitet. Helten blir i siste instans skapt av oss, fordi vi identifiserer oss med hans eller hennes gjerninger. Den mytiske helten har et oppdrag, reiser ut i verden for å utføre det og kommer til slutt seirende hjem igjen (Karsrud, 2013, s. 55)

I dagens samfunn opplever vi et økende fokus på hva et forbilde er, kanskje nettopp fordi vi har et behov for å identifisere oss med andre og gjenspeile vår følelse av identitet. Vi ser blant annet i film en økende interesse for forbilder av ulike slag, både superhelten og hverdagshelten. Behovet for forbilder og helter kan være spesielt sterkt hos barn, siden de stadig er i utvikling og på vei til å lære både om seg selv og verden. Litterære helter kan være betydningsfulle for deres utvikling av identitet. Ulike helter finner vi spesielt mye av i barnelitteratur. I denne

oppgaven skal vi ta for oss en spennende skildring av tre superhelter i barneboken *Brune* (2013) av Håkon Øvreås. Barna Rune, Atle og Åse går inn i rollen som superhelter, samtidig som hovedpersonen Rune går gjennom en sorgprosess etter bestefarens død. Dette er litteratur som fungerer godt i det som har blitt *identitetsfaget* norsk, siden boken overordnet skildrer identitetsutvikling. Bokens magiske innslag kan utvikle lesernes fantasi, og fortellingen preges av mye intertekstualitet fra superheltradisjonen som kan være spennende og gjenkjennbart for leseren. *Brune* (2013) bærer preg av den typiske modige helten som fantastisk litteratur ofte skildrer, men ser ut til å bryte noen typiske superheltekonvensjoner. Det som er helt sikkert, er at dette er en bok som utfordrer leserens moral og fantasi. Fortellingen fungerer som identitetsbygger, men har også en terapeutisk funksjon siden leseren opplever sorgen gjennom barnet. Helter blir ofte de karakterene barn identifiserer seg med. Spørsmålet blir hvordan og på hvilken måte heltene i *Brune* (2013) kan fungere som identifikasjonsobjekt og litterære forbilder for barn og unge.

Gjennom denne oppgaven håper jeg å opparbeide et større innblikk i hvordan boken *Brune* (2013) kan fungere som et identitetsutviklende verktøy i norskfaget for barn og unge. Jeg ønsker gjennom forskning å opparbeide et syn for hvordan jeg kan bruke boken i klasserommet, både for litterære samtaler og for skriving og lesing. Jeg er spesielt interessert i å utforske hvordan heltene og deres handlinger kan fungere som forbilder for barn, og som motivasjon for lese- og skriveutvikling.

1.1 Behovet i forskningsfeltet og valg av tema

Innledningsvis ble det nevnt at LK06 beskriver litteratur med et nyttefokus mer enn et utviklingsfokus, der produksjon går til fordel for identifikasjon. De grunnleggende ferdighetene innføres i LK06 som redskap for «livslang læring». Vi finner også flere kompetansemål som for det første bruker ordet «tekst» oftere enn «litteratur» og for det andre fokuserer på å *få kunnskap om og presentere*, mer enn å *tolke og reflektere*. Her ser vi nyttefokuset klart, der elevene skal rustes med verktøy for å fungere og gjøre seg nyttig i samfunnet. Ikke minst har vi alle tester som gjennomføres for å måle læringsutbyttet til elevene. Det som derimot ikke er så lett å måle, er hvordan elevene utvikler seg som personer, som *et helt menneske*. Med fagfornyelsen og ny læreplan som snart blir tatt i bruk, ser det ut til at identitetsutvikling igjen får en større plass i skolen. Uansett hvilken lærerplan vi ser i, virker det som de fleste på forskningsfeltet stort sett er enige i at identitetsutvikling har en viktig plass i skolen og at litteratur kan ha en identitetsutviklende funksjon. Spørsmålet blir hvordan litteratur burde

brukes i undervisningssammenheng for å nettopp utvikle elevenes identitet. Det er her jeg ser behovet for og viktigheten av litterære helter som identifikasjonfigurer og identitetsutviklere i barns læring. Dermed må vi se på hvordan litterære helter bidrar til identitetsutvikling.

Bakgrunnen for valg av tema utviklet seg fra min interesse for barnet som helt i litteraturen. Etter å ha arbeidet med en del teori om hva vi skal med skjønnlitteratur i skolen og utviklinga av barnelitteratur, var det begrepet identitet som ble stående som et overordnet tema og som ser ut til å gjennomsyre den fantastiske litteraturen spesielt. Jeg ville lære mer om hvorfor det finnes så mange fortellinger, tegneserier og filmer om superhelter, og hvorfor de er så viktige å introdusere for barn. Det overrasket meg hvor mye barn kan lære gjennom litterære helter, både om seg selv og verden rundt dem. I praksis har jeg erfart viktigheten av å velge litteratur som fanger elevene, fortellinger som ikke bare gir dem lesetrening, men leseglede. En statistikk viser at allerede fra aldersgruppen 9–15 år mister barn og unge interesse for å lese bøker, og at dette kan ha en negativ betydning for både lese- og skriveferdigheter (Språkrådet, 2000). Spennende bøker kan med andre ord ha en essensiell påvirkning på barns utvikling og man burde av den grunn velge fortellinger som fanger elevens interesse. Med det i tankene falt valget fort på barneboken *Brune* (2013), på grunn av bokens spennende spill mellom lek og alvor, fantasi og virkelighet. I tillegg så falt jeg for selve karakteren Brune, siden han er en karakter som jeg tror mange kan kjenne seg igjen i og lære noe av. Ikke minst består boken av et spennende poeng; det er barna som er superheltene i denne fortellingen. Superhelttradisjonen ble dermed et gjennomgående mønster og en vesentlig del av oppgaven min knytt opp mot identitet. Som en ramme for teksten ble intertekstualitet også et viktig begrep, siden boken består av mange intertekstuelle mønster som er omgjort og brukt fra andre kjente superheltfortellinger.

1.2 Problemstilling

På bakgrunn av mine valgte tema ble problemstillingen min slik:

- *Hvordan kan superheltemotivet i Brune (2013) representere et identitetsbyggende potensial for barn og unge?*

Grunnen til at jeg har valgt denne problemstillingen er fordi det synes å være viktig å ha litterære rollemodeller, noe jeg tror superheltene i *Brune* kan være. Empati og medfølelse, så vel som fantasi og forståelse kan utvikles gjennom å lese om disse spennende karakterene som kjemper seg gjennom motgang i livet og som utvikler seg som menneske. Heltene blir her

karakterer som leseren kan kjenne seg igjen i og som sorterer følelsene til barnet ved å sette ord på vanskelige opplevelser.

Forskningen min bygger på ulike tradisjoner innenfor norskfaget, litteratur, og ikke minst superheltradisjonen som en underkategori fra fantasy-sjangeren. Det finnes svært mye forskning om både litteraturteori og norskdidaktikk. Derfor har jeg selektivt valgt forskning som baserer seg på superheltradisjonen i fantastisk litteratur, og teori om norskfaget som taler for litteratur i lys av et identitetsutviklende aspekt. Teorien med de ulike tradisjonene blir det jeg analyserer *Brune* ut ifra. Teorien i min oppgave blir dermed også min metode.

1.3 Oppgavens struktur

Denne oppgaven introduserer i første del hvordan vi i hverdagen og i litteratur har et behov for noen å se opp til, et forbilde eller en litterær helt. Første delen beskriver også relevansen ved å ha en superheltradisjon som tekstlig mønster og viktigheten av å bruke slik identitetsbyggende litteratur i klasserommet. Så gis en innføring av min empiri som består av barneboken *Brune* (2013) og en teoridel der begrepene intertekstualitet og identitet introduseres som en ramme for analysen. Deretter beskrives norskfaget og skjønnlitteraturen sin tradisjon i skolen, før jeg så vinkler meg inn på skjønnlitteraturens identitetsutviklende funksjon og fantasy som sjanger. Videre snevres teorien inn mot grunnbasen for analysen; superheltradisjonens utvikling, som følgende kobles opp mot identitetsutvikling. Som en bro over til analysekapitlet, utdypes begrepet intertekstualitet som slutt på min teoridel. Analysen starter med å koble superheltene fra barneboken til superheltmyten, for så å koble de til kjente superheltskikkelser. Deretter blir bokens fantastiske innslag og grad av fantasy-aspektet diskutert i samspill med hvilke superheltradisjoner som disse litterære virkemidlene spiller frem. Her blir klokka i fortellingen spesielt diskutert. Følgelig diskuteres det hvordan superheltene *Brune*, *Svartle* og *Blåse* sin utvikling og deres handlinger kan virke gjenkjennelig for leseren. Funnene i analysen vil så bli drøftet i en didaktisk del hvor det diskuteres hvordan dette kan brukes i klasserommet. Avslutningsvis vil de viktigste punktene i oppgava bli nevnt og det vil komme en konklusjon på problemstillingen min.

2 Empiri

Forskningsgrunnlaget mitt og kilden til mine funn er barneboken *Brune* (2013). Grunnen for at jeg valgte litteratur til å forske på er fordi jeg har funnet en spesiell interesse for barnelitteratur i løpet av studiet og en nysgjerrighet på hvordan det kan brukes som et redskap i klasserommet.

Jeg hadde allerede lest en del teori som jeg hadde i bakhodet, om oppbygging av fortellinger og eventyr, og hvordan barnet som helt i fortellinger kan være en motiverende og identitetsutviklende faktor for barn. Som nevnt innledningsvis, ser det dessverre ut til å bli mindre plass til litteraturdelen i norskfaget, der målbare oppgaver og nyttefokus er det som blir gjeldende. Et behov for litterære helter er det fortsatt. Derfor kom jeg over barneboken *Brune* (2013) som vi har hatt i et leseprosjekt på lærerstudiet, og som jeg tenkte hadde flere interessante aspekter i seg verdt å diskutere. Jeg ser et narrativt mønster som jeg ikke har opplevd i noen andre barnebøker, et mønster der det er barna som blir superhelter og som utfører ondskapsfulle gjerninger i forsøket på å yte rettferdighet. Dette kan virke som en selvmotsigelse, der selv *de gode* i fortellingen ikke alltid gjør rett. Dette gjør dem til dynamiske og flersidige karakterer, ganske likt *et helt menneske* som kan fungere som et forbilde.

Brune er skrevet av Håkon Øvreås og ble utgitt i 2013. Håkon Øvreås ble født i 1974 og debuterte som skribent i 2008 med diktsamlingen *Avstanden mellom hus*. Fortellingen om Brune ble hans første barnebok. *Brune* (2013) ble nominert til flere priser, og ble tildelt blant annet nordisk råds barne- og ungdomslitteraturpris i 2014 og Kulturdepartementets Litteraturpris (Gyldendal, 2018). Øvreås sin livlige superheltfortelling illustreres av Øyvind Torseter sine litt enkle, men betydningsfulle streker. Illustrasjonene i boken består ofte av en dominerende farge som tydelig skaper stemningen i bildet, om det så er den sterke guldfargen som dagslys eller den grålige blåfargen som nattens mørke.

I *Brune* (2013) møter vi en liten gutt ved navn Rune. Rune skaffer brunmaling som han og kompisen Atle skal male trehytta si med. Tre gutter fra skolen prøver å ødelegge hytta, dette gjør Rune og Atle sinna. En dag stikker Rune en blyant nedi malingsspannet og skriver først navnet sitt «Rune» og «brun» før han skriver «Brune». Med ett finner Rune noen brune klær, et brunt belte, og et brunt teppe til kappe som han klipper et stykke av til en «bandittmaske». Nå er han ikke bare Rune, han er også Superhelten Brune. Om natten blir Rune Brune, og sammen med hans venner Atle (Svartle) og Åse (Blåse) tar de hevn på skolens bøller ved å male syklene deres. Rune holder på å bli tatt, men reddes i siste liten ved å ønske seg noe av morens magiske sjirafføre. Som et bakteppe til denne fortellingen, får vi helt i starten vite at Rune har mistet bestefaren sin. Rune arvet en klokke av sin bestefar, som starter å tikke da «superhelttimen» finner sted. I løpet av nattens hemmelige superheltoppdrag, møter Rune bestefaren sin i form av et gjenferd.

Det finnes flere tema å diskutere fra denne barneboken: identitet, død, sorg, vennskap, mobbing m.m. I denne analysen vil identitet bli hovedtemaet som skal diskuteres i forhold til superheltemotivet i *Brune* (2013). Ulike superheltemotiv vil fungere som intertekstuelle mønster som hele tiden kobles på identitet og som i drøftingsdelen vil bli satt i en didaktisk kontekst.

3 Teori

Som start på teoridelen kommer et par begrepsavklaringer. Her er begrepene *intertekstualitet* og *identitet* tilpasset oppgaven og blir derfor bare en liten del av hva begrepene kan bety og inneholde. Intertekstualitet kan i denne sammenhengen være tekstlige mønster fra superheltsjangeren som er typisk og gjenkjennende. Et gjenkjennende mønster kan være et oppdrag som helten har og som han kommer seirende ut ifra. Intertekstualitet blir her et verktøy som jeg skal bruke som metode for å analysere boken og som jeg derfor vil koble på som en rød tråd også i min teoridel. Dette begrepet vil bli tydeligere definert og begrenset på slutten av dette teorikapittelet som en bro over til analysekapittelet. I teoridelen kommer jeg videre til å beskrive hvordan tradisjonen med norskfaget, fantastisk litteratur og heltmotivene har utviklet seg og koble på *intertekstualitet* og *identitet* som en rød tråd. For å klargjøre identitetsbegrepet for denne oppgaven vil jeg fremme Matre, Sjøhelle & Solheim (2012, s. 104) sin beskrivelse: *identitet* forstår vi som opplevelsen av hvem vi er (Ivanic, 1998), men også hvem vi ønsker å bli. Det er sosialt bestemt og det handler om å identifisere seg med noen personer, interesser, verdier eller praksiser som man posisjonerer seg etter. Her i første delkapittel kommer begrepet identitet frem allerede i utgreiingen om norskfaget som et identitetsfag og kobles videre på utvikling av identitet gjennom intertekstuelle uttrykk i litteratur.

3.1 Norskdidaktisk tradisjon i skolen

Norskfaget har gått fra å være et danningsfag til å bli et identitetsfag. Sylvi Penne er professor i norsk og skriver at norskfaget har hatt en lang tradisjon som et danningsfag, der barn og unge ble ført inn i den gode litteraturen, det gode språket og de gode norske fortellingene. I takt med utviklingen av vår tid og norskfaget har ordet «dannelse» blitt et omdiskutert begrep i pedagogisk sammenheng. Vi ser tydelig et skifte; norskfaget har gått fra å være et danningsfag til et identitetsfag. I skolens læreplaner heter det at «norsk er et identitetsfag» på alle trinn (Penne, 2001, s. 55–58). Penne sin bok *norsk som identitetsfag* (2001, s. 11) er skrevet innenfor en teoretisk retning kalt «sosialkonstruksjonisme», som tar utgangspunkt i at mennesker skaper mening sammen med andre og utvikler seg gjennom sosial samhandling, språk, fortellinger og kulturelle koder. Denne retningen fokuserer også på å utvikle egenskapen til å forholde seg til

usikkerhet, se muligheter i endringssituasjoner og ha en ontologisk trygghet til forestilling om en plass for seg selv i framtida. Penne mener barns holdninger kan påvirkes gjennom skolebøkene (Penne, 2001, s. 12). Litteraturen kan med andre ord ha en identitetsbyggende og oppdragende funksjon, som kan bidra til å påvirke barns holdninger. Her kan dette følgelig kobles til superheltemotivet som ofte skildrer endringssituasjoner.

Ifølge Slettan (2018, s. 17) finner vi flere funksjoner ved litteratur innenfor to ulike tradisjoner i barne- og ungdomslitteratur, som også gjør seg gjeldende i tenkninga om fantastisk litteratur. Den ene tradisjonen er en *rasjonalistisk* orientert tradisjon, som fokuserer på hvordan litteratur kan tematisere viktige prosesser i utviklinga og sosialiseringa til barn. Dette synet har en terapeutisk og verdiskapende funksjon, og kobles til samme type tenkning som det identitetsbyggende mønsteret i undereventyr. Dermed blir fokuset rettet spesielt mot fantasy, som ofte har tydelig innslag av reisemønsteret, der fantasyheltens oppdrag og prøvelser speiler en *initiasjonsprosess* fra barn til ungdom til voksen. Den andre tradisjonen er en *romantisk* orientert tradisjon, som forstår barndommens verdi som noe uvurderlig og barnets sanseevne og fantasi som noe særskilt (Slettan, 2018, s. 17–19). Den rasjonalistiske tradisjonen blir mer pedagogisk rettet, mens den romantiske tradisjonen blir mer kunstnerisk.

Penne (2001, s. 198) skriver at litteratur har gått fra å være et middel for en didaktisk oppdragende prosess, til å bli en individualiserende prosess. Forestillingen om lesing har gått fra være lesing som læring, til å bli lesing som terapi. Her ser vi en tydelig rasjonalistisk tradisjon og et større fokus rettet mot identitetsutvikling. Den rasjonalistiske tradisjonen og fokuset på identitet vil i denne oppgaven fremmes i analysen gjennom karakteren Brune sin indre utvikling og sorgprosess.

3.2 Skjønnlitteraturen som identitetsbygger

Identitet handler som sagt om å identifisere seg med noen personer, interesser, verdier eller praksiser som man posisjonerer seg etter. Karakterer vi ofte identifisere oss med er typisk helter i skjønnlitteraturen som vokser som personer ved å gjøre heltmodige valg og ved å stå imot de onde. Skjønnlitteraturen skildrer dermed identitetsutvikling. Å arbeide med skjønnlitteratur i skolen kan ha flere funksjoner. I tidsskriftet *Norsklæreren* forteller Andersen (2011) i en artikkel hva vi skal med skjønnlitteratur i skolen. Han skriver at skjønnlitteraturen kan spille en enestående rolle i utviklingen av empatiske individ (s. 20). Det nevnes også at litteratur gir fantasitrening, emosjonell trening og øvelse i kritisk tenkning (s. 16). Skjønnlitteraturen kan vi

dermed si har en *identitetsbyggende funksjon*. Barn og unge utvikler empati og fantasi gjennom barne- og ungdomsromaners skildringer av motgang og emosjonelle opplevelser. Ergo, utvikles barn og unge som individ gjennom litteraturen. Elevenes kritiske tenkning blir også utfordret gjennom fantastisk litteratur. De fantastiske elementene utfordrer de til å skille mellom fakta og fiksjon. Dette er også noe Bo Steffensen (2005) er innom i boken *Når barn læser*. Han skriver at fantastisk litteratur stimulerer vår fantasi og forestillingskraft, og åpner opp for overskridende tenkning. Fantastisk litteratur kan vi dermed si stimulerer vår fantasi og kritiske tenkning ved å inneholde fantastiske og overskridende element, og vår empati og identitet kan utvikles ved å identifisere oss med karakterenes motgang.

3.3 Fantasy som sjanger

Uansett hvilken litteratur vi leser, er det mulig å kategorisere det innenfor en sjanger. Wicklund (2016) skriver at sjanger legger føringer for innhold, språk, komposisjon og virkemidler for ei fortelling (s. 103). Dette kan vi se på som ulike *rammer* som forfatteren bevisst forholder seg til i større eller mindre grad ved oppbygging av en tekst. Disse rammene legger opp til at teksten inneholder flere elementer som gjør at den kan kjennes igjen og forstås innenfor en kategori. En fagtekst beskriver ofte ulike begreper, mens et eventyr skildrer ofte en karakter med et oppdrag. I denne oppgaven skal vi se nærmere på superheltradisjonen som tar plass innenfor fantasy-litteraturen. Fantastisk litteratur, kjent som fantasy, er oppdiktet litteratur. Fantastiske fortellinger, sett i motsetning til realistiske fortellinger, er dog ikke bare oppdiktet litteratur, men litteratur som bryter med det vi oppfatter som sannsynlig (Birkeland & Mjør, 2012, s. 56). Dette kan være magiske eller overnaturlige innslag. Hva man oppfatter som sannsynlig kan diskuteres og er ofte individuelt. Wicklund (2013) oppsummerer fantastisk litteratur slik:

Fantastisk litteratur kan inndeles etter graden av fantastiske innslag, og det er vanlig å bruke begrepet «high fantasy» eller «heroic fantasy» om bøker der det meste av handlingen utspiller seg i en fantasiverden, mens «low fantasy» eller «urban fantasy» dekker realistiske fortellinger med fantastiske innslag (Smidt, 2013, s.178).

Det er nettopp den glidende overgangen mellom det realistiske og det fantastiske som utfordrer barns fantasi, og som ifølge Birkeland & Mjør (2012, s. 67) ofte blir de mest interessante bøkene for barn. Om vi ser på tekstlige elementer innenfor fantasy-sjangeren, så legges det ofte tydelige rammer som handlingsforløp, faste karakterer, gode mot det onde, en klar moral, forflytning til en annen verden og en hjemme – borte – hjemme struktur (Birkeland & Mjør, 2012, s. 49 & 60). Mange av disse rammene kan gå under det vi kaller *intertekstualitet*. Det er nettopp fantasy-

sjangeren som ofte er preget av mange intertekstuelle uttrykk. Slettan (2018) skriver at fantastisk litteratur er markant prega av intertekstualitet. Det er nemlig innenfor den fantastiske litteraturen at vi kan kjenne igjen nye tekster som låner eller «siterer» tidligere verk i samme tradisjon (s. 20). Vi finner glidende grenser mellom det overnaturlige, og det fantastiske materialiserer seg siden leken og fantasien har en så framtrædende rolle (Moseid i Slettan, 2018, s. 186).

Larsen (2018) skriver at «Fantasyfortellinger er etiske og moralske, de tematiserer å tørre å ta riktige valg, å våge å ta sjanser, å tenke på andre enn seg selv og å ikke la onde krefter få spillerom» (s. 141). I fortellinger ser vi at den som ofte tar disse moralske, modige og uselviske valgene er hovedpersonen, ofte kjent som helten. Dette er en helt som de unge leserne ofte identifiserer seg med.

3.4 Helten som identifikasjonsobjekt

Penne (2001, s. 124) skriver at ordet *helt* på gresk betyr «å beskytte og å tjene». Helten representerer egoets søking etter identitet og helhet, vi kan si at helten blir vårt nærmeste identifikasjonsobjekt. Helten har ofte svakheter den må bekjempe, og utstråler forandring, vekst og utvikling (Penne, 2001, s. 124). Alt må kjempes frem gjennom egen drift og andres hjelp. Tro på seg selv og tro på andre er det som gjelder. Eventyrhelten oppfører seg typisk «barnlig» og tillitsfull, er ofte yngst og svakest, men vinner fram til slutt. Flere slike lignende fortellinger i kulturen blir identitetsdannende, der eventyrhelten hjelper barnet å «rydde» opp i følelsesproblemene sine i fortellingens stramme ramme (Penne, 2001, s. 192 & 207). Helten skildret som den typisk gode, ofte den svakeste og den som står opp for seg selv, er trekk som er gjennomgående i superheltradisjonen. Derfor kan de trekkene stå som et intertekstuell mønster der helten fungerer som en trygg og gjenkjennelig ramme for leserne, som veileder de gjennom fortellingen.

Superhelten har sitt opphav i heltemyten. Penne (2001, s. 116–117) skriver om utviklinga av superheltradisjonen. Hun skriver at i didaktisk kontekst har «helter» tradisjonelt sett vært knyttet til sterke og modige menn og at dette skyldes nok både historiske og kulturelle forhold. Disse heltene er ofte enkle og endimensjonale versjoner av den mytiske helten, forenklet og tilpasset til moderne eventyr for barn. Ser man derimot tilbake på opprinnelsen til en mytisk helt, så ble denne helten beskrevet som: en kvinne eller mann som strever med forandring og utvikling i livet sitt, en person som er modig eller engstelig, og en person som overvinner

motstand og bevarer troen på seieren til slutt. Penne skriver at dette utstråler en metafor for indre utvikling og en utfordring til å bidra i fellesskapet mot noe større enn bare deg selv. Heltemyten blir avgjørende for hvordan vi oppfatter dagens heltefortellinger og hva man som leser kan få ut av barneboken *Brune*. Dette blir spesielt vektlagt i analysen i kapittel 4.

Overordnet kan vi si at helten ofte representerer en karakter med menneskelige kvaliteter som gjennomgår ulike trengsler og prøvelser, og som da blir en identifikasjonsfigur for barnet. Barnet forestiller seg at det gjennomgår disse prøvelsene sammen med helten. Wicklund (2013, s. 178) skriver at fortellinger om å gå fra å være passiv og uten handlingsevne, til å bli en aktivt handlende person i egen tilværelse –blir et ideal som gir barnet mot og den tillit det trenger for å tro det nytter å kjempe for å bli en helt i sitt eget liv. Dette er et grunnmønster i fantasy litteraturen og blir her også et intertekstuelt mønster.

3.5 Intertekstualitet

Som nevnt i starten av teoridelen, vil begrepet *intertekstualitet* utdypes her som en bro over til analysen. Dette er nemlig et begrep som kommer til å prege min oppgave, og som blir helt avgjørende for min analyse og drøfting. Intertekstualitet er et vidt begrep som kan tydes forskjellig avhengig av kontekst. Ordet er bygget opp av de latinske ordene «inter» som betyr *mellom* eller *samspill* og av ordet «tekst» som betyr *vev* (Claudi, 2012, s. 79). Intertekstualitet betyr at man låner tekstlige mønster fra andre tekster (Kristeva, 1986). Måten vi ordlegger oss på med kjente fraser eller mønster er et *vev* av ord og uttrykk som er blitt sagt og brukt før, og som vi bruker opp igjen i et *samspill* med andre tekster. All tekst kan vi dermed si er lånt fra et annet sted eller er påvirket av en annens stemme. Dette kan vi kalle intertekstualitet. Julia Kristeva er et navn som burde nevnes her, siden hun kan sies å være skaperen av dette begrepet. Kristeva er en bulgarsk lingvist som skapte begrepet intertekstualitet bygget på den russiske litteraturforskeren Mikhail Bakhtins teorier om litteraturen som dialog (SNL, 2019). I 1966 skrev Kristeva et essay om Bakhtins arbeid: “any text is constructed as a mosaic of quotations; any text is the absorption and transformation of another. The notion of *intertextuality* replaces that of intersubjectivity, and poetic language is read as at least *double*” (Kristeva, 1986, s. 37). Tekster bruker mønster fra hverandre og det poetiske språk kan leses med minst dobbel betydning. Med utgangspunkt for den doble betydningen, så omtaler Birkeland & Mjør (2012, s. 167) begrepet *dobbel adresse*. Dette er et begrep som barnelitteraturforskningen har utviklet, med tanke om at litteraturen spiller på den implisitte lesers kompetanse. Vi møter tekster med ulik erfaring, men kan fortsatt oppleve teksten som meningsfull selv om vi ikke responderer på

alle dimensjonene av en tekst som intertekstualitet. Vi kan likevel se at slike intertekstuelle uttrykk gir en ramme og glede for lesere som har erfaring med lignende litteratur. Birkeland & Mjør (2012, s. 17) skriver at gjennom å låne motiv og sjangerkonvensjoner fra den store tekstveven, aktiviserer teksten tidligere leseerfaringer. Forfatterne skriver også at tekster går i dialog med andre tekster og teksttradisjoner. Med dette kan vi forstå det som at de fleste tekster har gjenklang av andre tekster, et samspill der tekster veves inn i hverandre, kjent som intertekstualitet. I denne oppgaven kommer jeg til å bruke intertekstualitet som et analytisk verktøy i analysen av boken *Brune* (2013) for å finne ulike superheltemotiv. Dette vil si at jeg leser *Brune* intertekstuel i relasjon til superhelmttradisjonen. Det er de intertekstuelle uttrykkene i boken som jeg bruker som funn i min analyse. Funnenes norskdidaktiske potensial vil bli tatt med i drøftingsdelen og diskutert hvordan de kan fungere som et identitetsutviklende verktøy for unge lesere i skolen.

4 Analyse

4.1 Spor fra heltemyten og superhelmttradisjonen i *Brune* (2013)

Illustrasjon: Øyvind Torseter i Øvreås (2013, s. 31)

I *Brune* (2013) finnes det flere intertekstuelle uttrykk som kan knyttes opp mot superhelmttradisjonen. Rune som karakter er tegnet som pinglete og stakkarslig, og fremstilles også som pinglete i verbalteksten. Hans snille bestefar er død og det står ikke til så bra hjemme.

Faren satt og så på Rune.

–Går det bra med deg, Rune? Spurte han.

–Det går fint, sa Rune. (Øvreås, 2013, s. 31)

Gjentatte ganger i fortellingen spør faren hvordan det går med han, og Rune svarer det går fint. Torseter (2013) sine enkle, men uttrykksfulle illustrasjoner forteller oss det motsatte; det går ikke så bra med Rune. Han ser ofte redd ut, nesten litt på gråten. Parallelt med den undertrykte sorgen som Rune kanskje ikke helt forstår, så driver skolens største bøller og ødelegger trehytta til Rune og Atle. Det har blitt en røff hverdag for Rune. Barn som lesere kan føle på hva han gjennomgår. De har ikke nødvendigvis opplevd akkurat det samme selv, likevel har nok de fleste opplevd at livet har vært vanskelig iblant. Kanskje kan flere identifisere seg med Rune, eller hvert fall føle med han. Dette kan bidra til å utvikle leserens empati og gir det

Andersen (2011) kaller emosjonell trening. Fortløpende i fortellingen reiser Rune seg opp igjen fra denne fæle situasjonen. Han blir svært modig i det han får på seg maske og kappe, og blir superhelten Brune. Her ser vi tydelige spor fra heltemyten, et intertekstuelte mønster som beskriver en engstelig gutt som prøver å overvinne motstanden fra de onde, likt med hans personlige søking etter identitet og helhet etter en strevsom fortid. Nå skal bøllene endelig få igjen, ingen kan stoppe Brune på hans oppdrag mot rettferdighet. Kappen og masken er også typisk utkledning for superhelten for å skjule hans identitet.

I *Brune* møter vi altså en pinglete gutt, som blir en modig superhelt trolig motivert av urettferdighet og sinne ovenfor skolens bøller. En slik opphavshistorie er typisk for superheltradisjonen, ettersom vi får vite hvordan og hvorfor han ble superhelt. Det spesielle her er at det er *barnet* som er superhelten. Under «superhelttimen» får Brune med seg sine superheltvenner Svartle og Blåse til å male bøllenes sykler. Her kan det tyde på at motivasjonen bak å bli superhelter var for å yte rettferdighet – eller hevn, noe boken leder oss innpå allerede i parateksten. De er modige, men også hevnlystne etter å gi bøllene en lærepenge. Dette er et element ved boken som både bryter med Penne (2001) sin teori om helten som bidrar mot noe større enn seg selv, og som bryter med Slettan (2018) sin påstand om at slike fortellinger utstråler en tydelig moral. I samtale med elever kan vi stille oss kritiske til dette, siden det ser ut til å bryte med noen tydelig superheltemotiv og strukturen av fortellingen. Som en kontrast til dette finner vi eksempler på kjente superhelter som likevel tar hevn, eksempelvis Batman som tar igjen for det som skjedde med foreldrene sine da han selv var et lite barn. Å ta igjen er nok en handling som mange barn uansett kan kjenne seg igjen i. Hevn kan på mange måter balansere ut det onde og derfor fungere som rettferdighet. Funksjonen av dette litterære valget utbroderes i drøftingen. På samme måte som vi kan knytte denne fortellingen til Batman sine handlinger, så kan vi også finne gjenklang fra flere andre superheltefortellinger i *Brune*.

4.2 Intertekstualitet knyttet opp mot kjente superhelter

Vi kan knytte superheltene i *Brune* opp mot flere kjente superheltekarakterer opp gjennom tidene fra tegneserier og filmer. Vi ser Supermann er blant de superheltene som er kjent for sin kappe, sin styrke og strevsomme fortid. Brune har også en kappe, finner indre styrke og går gjennom en strevsom tid etter tapet av bestefaren. Utkledning her går i tråd med skifte/utvikling

Illustrasjon: Øyvind Torseter i Øvreås (2013, s. 106)

av identitet, siden det er først som Brune han blir modig. Blåse kan vi lese som en modig og kvinnelig superhelt, som kan minne om Black Widow med sitt røde hår eller Wonder Woman for sin imøtekommende og engasjerende utstråling. Hos den rødhårede Blåse står døra alltid åpen for Svartle og Brune, og hun holder alltid hodet kaldt i sine hevnaksjoner. Atle er den som skrøner i vennegjengen. Han forteller mange historier som påståelig er helt sant fordi han har hørt det fra sin far. Superhelten Svartle kommer til som inspirasjon fra Brune. Fargen svart ble et passende ordspill for navnet Atle, som også

følgelig er for Brune og Blåse. Tanken om en svart superhelt kan mulig knyttes til likheter med Batman eller et ønske om å få inn en mørk superhelt for mangfoldets skyld. Vi kan også knytte Brune, Svartle og Blåse opp mot Batman siden de jobber i nattens mørke. For de som kjenner til Batman kan nattens lys i *Brune* også minne om Batman-signalet, selv om vi ser på s. 41 at det nok bare er et gatelys. Rune eksponeres også for en figur med navn Ray-X i fortellingen. Rune ser denne superhelten på en film og sier de har snakket om han på skolen. Han har også plakat av Ray-X på rommet sitt (Øvreås, 2013, s. 32 & 105). Kanskje det er fra Ray-X han fikk sin superheltdrøm?

I *Brune* (2013) leser vi om hele tre superhelter som slår seg sammen til *hyttelovens voktere* i kampen mot bøllene. Det er ved midnatt denne trioens møtes under «superhelttimen». De møtes ved hytta som blir deres hovedkvarter når de skal pønske ut hevn. Om vi dukker videre ned i de amerikanske tegneserieforlagene Marvel Comics og DC Comics, møter vi flere ulike grupperinger av superhelter som kjemper sammen om en felles sak og mot et felles mål. Kjente grupperinger som The Avengers, X-men og Justice League er alle tre et samarbeid mellom flere superhelter. Her finner vi eksempelvis Supermann og Wolverine som begge har utført oppdrag alene før, men som nå har slått seg sammen med en gruppe for å bekjempe de onde. Her utfører Brune og så Svartle hevn alene, for så å slå seg sammen med Blåse. I fortellingen om Brune og vennene hans ser vi altså flere intertekstuelle mønstre fra superheltradisjonen som kan være inspirert av tidligere superhelters handlinger, drakter og handlingsmønstre. Videre i neste

kapittel vil grensen mellom fantasy og virkelighet i *Brune* diskuteres, og hvordan klokken som Rune har arvet fungerer som en overgangsmarkør inn til deres superheltunivers.

4.3 På grensen mellom fantasy og virkelighet

Birkeland & Mjør (2012, s. 67) skriver som nevnt at den glidende overgangen mellom det fantastiske og realistiske er det som utfordrer barns fantasi og som dermed blir de meste interessante bøkene for barn. *Brune* (2013) er en barnebok som vi kan se ligger på denne glidende overgangen. Vi får vite i starten av boken at bestefaren til Rune er død og hvordan hverdagen til Rune og familien blir påvirket av dette. Dette i seg selv kan vi se på som en realistisk fortelling. En slik livssituasjon er noe vi kan anse som sannsynlig å skje. Det er først om natten når klokka starter å tikke at det fantastiske tar del i fortellingen. Det er da Rune forvandles til superhelten *Brune*. I nattens superheltunivers blir Rune og vennene hans *malingshelter* og *hyttelovens voktere* (Øvreås, 2013, s. 64 og 72). Vi finner flere superheltfortellinger som skildrer helter i ulike univers. Kanskje er *Rune* sitt superheltunivers bare en drøm, eller kanskje er det et parallelt univers?

Forfatter Elin Arnesen Moseid (2018) har i boken *Fantastisk litteratur for barn og unge* skrevet om overganger mellom det realistiske og fantastiske spesifikt i barneboken *Brune*. Hun skriver at klokka fra bestefaren fungerer som en overgangsmarkør, som gjør overskridelser med fantastiske element mulig i fortellingen (s. 194). Den nedarvede klokken spiller altså en viktig rolle her, den markerer en tydelig overgang på flere plan. Vi opplever *Rune* sin overgang til superhelten *Brune*. *Rune* bytter ut sine vanlige klær med en kappe, maske, belte og et annet navn for å skjule sin virkelige identitet. Her følger også personligheten med som en overgang. Denne gutten går fra å være pinglete *Rune* til å bli modige *Brune*. Det er ingen som kan stoppe *Brune*, ikke engang mørket skremmer han. Han går inn i en rolle, en annen enn seg selv, mulig en han har lyst til å bli. Her ser vi tydelig spor fra superhelttradisjonen. *Rune*, som den pinglete hovedpersonen, vokser seg modig i fortellingen og prøver å strekke seg fra den han er til den han vil bli som superhelten *Brune*. Barnet som blir superhelten kan her knyttes til Penne (2001) sin forståelse av at helten ofte er yngst og svakest, men vinner fram til slutt. Her kan fortellingen gi leseren motivasjon til å styrke sin egen identitet og gi en tanke om at hvis lille *Brune* klarer å bli så modig, er det håp for de fleste. Barnet som leser sammenligner seg kanskje med helten og blir motivert til å gjøre samme handlinger. Kappen er en del av et typisk superheltantrekk som vi kan anta symboliserer styrke eller det faktumet at noen superhelter flyr. Klokken blir symbolet for den overskridende tenkningen og en åpning for fantastiske innslag. Dette bidrar

til å utvikle lesernes fantasi, samtidig som identifikasjon med helten motiverer til identitetsutvikling.

Det kan tyde på at Brune sitt superheltunivers bare er en drøm. Hvis klokka står stille er det ingen bestefar å se, men i det den starter å tikke møter vi bestefaren som et gjenferd. Om dette kan være sannsynlig kan diskuteres, men denne overgangen kobler Moseid (i Slettan, 2018) opp mot begrepet *rêverie*, som betyr dagdrøm eller i drømmende tilstand. Vi vet ikke om det Brune opplever er drøm eller virkelighet, men med tanke på at handlingen finner sted om natten, og han møter sin avdøde bestefar, så kan det tyde på at det er en drøm. Tolker vi det slik at Rune sine superhelt-opplevelser er i en drøm eller utspiller seg i en fantasiverden, kan det tyde på at fortellingen havner innenfor høy/heroisk fantasy.

Klokka er altså en overgangsmarkør ifølge Moseid (2018), men hun skriver også superheltdrakta til Brune utgjør en slags magisk portal (Slettan, s. 196). Dette kan vi åpne opp for å tyde på flere vis. Klokken kan vi også se på som en portal til en annen tid, kanskje til et parallelt univers, der Brune har på seg drakta si og er superhelten. Dette åpner opp for det Larsen (2018) introduserer som en tredje kategori i fantasy-litteratur. Denne kategorien kaller hun for en *åpen konstruksjon*, der hovedpersonen pendler mellom en primær og en sekundær verden (s.140). Dette blir en kategori som faller mellom high fantasy og low fantasy, siden det pendles mellom to ulike verdener. Denne pendlingen mellom verdener krever en inngang, som i dette tilfellet kan være klokken og eventuelt drakta som Moseid nevner. I det klokken starter å tikke og drakta kommer på, er Rune plutselig en modig person som utfører oppdrag i nattens mørke. Boken *Brune* ligger i et spennende spill mellom det fantastiske og det realistiske, hvor handlingen finner sted i den virkelige verden, samtidig som det pendles til en parallell og drømme-lignende verden. Jeg tolker det derfor slik at denne fortellingen faller innenfor Larsens kategori *åpen konstruksjon*. Denne forflytningen mellom to verdener finner vi også flere eksempler på fra superheltradisjonen, der for eksempel superhelten Thor fra Marvel Comics (opprinnelig en Gud fra norrøn mytologi) blir sendt fra Åsgard og ned til jorda for å leve blant menneskene. Vi har også Captain Marvel som pendler mellom flere univers og Dr. Strange som pendler mellom tid og verdener gjennom sine magiske sirkler. Disse litterære universene kan bistå som verdener som barn kan bruke i sin lek og forståelse om verden. Her vil lek, læring og identitet står sterk knyttet sammen. Fantasiverdenen til barn kan ofte inkludere ulike karakterer de kjenner til som tas med i leken. På den måten kan de prøve ut hvordan det er å spille ulike roller. Å gå inn i ulike roller i leken, kan for barnet være en måte å forestille seg andres

perspektiv på. Ved å spille noen andre enn seg selv, kan man leve seg inn i andre sin tankegang og samtidig utforske sin identitet. Trekker vi det videre ut kan rollelek være en utforskning på hvilken rolle man har i samfunnet eller i klasserommet. Det at Rune plutselig blir en annen person og i en annen verden, kan også være gjenkjennbart for elever som oppfatter skolen og hjemmet som to ulike verdener, der de oppfører seg ulikt hjemme og på skolen.

Først oppleves det primære og sekundære universet til Rune som adskilt, som at det ikke skjer i samme univers. Kanskje var det bare en drøm likevel? Derimot ser vi at syklene faktisk er malt og Rune har malingsflekker på hånda. Her har altså den sekundære verdenen/parallele universet til Rune realisert seg i den primære verdenen. Universene i fortellingen ser vi henger sammen likevel. Her ser vi tegn på det Slettan (2018) skriver om det fantastiske som materialiserer seg siden leken og fantasien har en så framtreddende rolle i fantastisk litteratur. Malingen skaffer Rune i den primære verdenen, der han er en vanlig pinglete gutt. Syklene blir malt i den sekundære verdenen og materialiserer seg igjen i den primære verdenen som malte sykler og malingsflekker. Brune, Svartle og Blåse har malt bøllenes sykler brun, svart og blå. I begravelsen til bestefaren enset presten hånden til Rune som hadde en brun malingsflekk på seg. Politiet kommer senere på døra og Brune holder på å bli fersket. Det magiske sjirafføret, som han har tatt fra moren, hjelper han i siste liten. Det blir hans lykkeamulett som oppfyller hans ønsker og som gir leseren en lykkelig slutt. Det som har hendt i en drøm eller i et parallelt univers, virker også å ta plass i den virkelige verdenen. Her blir leserens fantasi og kritiske tenkning utfordret. Muligens er det ved hjelp av de fantastiske elementene barn oppfatter virkeligheten, og det kan være gjennom en lykkeamulett at de holder på sine ønsker og håp.

Nærmere slutten av boken skjer det en interessant vending i fortellingen; den primære og sekundære verdenen ser ut til å bli slått sammen til en. Verbalteksten forteller oss at Rune drømmer han faller, illustrasjonen viser oss Brune som faller ned fra himmelen. I det han våkner er det morgen, men klokka tikker likevel. Selv om klokka tikker, bestemmer

Den natta våknet Rune av at han falt. Han hadde drømt. Han gned seg i øynene og hørte tikkingen fra klokka. Han reiste seg og så ut av vinduet. Det lystet svakt over åsen, og alt var stille. Rune åpnet skapet der Brune-drakta lå. Han løftet opp masken og så på den. La den fra seg igjen. Han dro på seg den vanlige genseren og buksa si, og listet seg ut på gangen.

Han gikk bortover grusen og kom til veien. På den andre siden så han Bestefar sitte på steinen som vanlig.

- Er ikke du begravd nå? sa Rune.
- Nei, sa Bestefar. - Jeg snek meg ut av kista i siste liten. Jeg orket ikke tanken på å ligge stille så lenge.
- Jeg visste ikke at det gikk an, sa Rune.
- Bestefar lo stille.
- Hvordan går det med hytta di? spurte han.
- Vi har begynt å bygge den opp igjen, sa Rune.
- Atle, Åse og jeg.
- Dere skal kanskje male den blå? sa Bestefar og blunket lurt.
- Rune nikket.
- Det er bra du har to gode venner, sa Bestefar.

128

Illustrasjon: Øyvind Torseter i Øvreås (2013, s. 128)

Rune seg for å la superheltdrakta ligge og ta på seg vanlige klær. I det han går ute på veien får han øye på bestefaren sin i levende live. Rune og Brune sin verden har smeltet sammen til ett, i et univers hvor Rune ikke trenger superheltdrakta, rettferdigheten seiret og bestefaren har sneket seg ut av kista. Dette er et sterkt litterært uttrykk som viser hvor sammensveiset fantasi og virkelighet kan framstå for barn. Bestefaren skildret som levende fungere som det Slettan (2018) kaller en terapeutisk funksjon. Bestefaren forklarer at han må videre og passe på at vinden blåser, at løvet samles og at gjeddene kommer seg ut at sivet så Rune får napp på kroken. Han forteller Rune at sjelen hans lever videre gjennom naturen og at hans hjerte dunker gjennom klokka.

–Jeg vil ikke at du skal forsvinne, Bestefar.

–Jeg veit det. Derfor lever jeg også. I den gamle klokka. Hver gang den tikker er det hjertet mitt som slår, og jeg som hvisker til deg at alt kommer til å gå bra.

(Øvreås, 2013, s. 130)

Brune sine samtaler med bestefaren kan være til hjelp for den implisitte leseren å sette ord på vanskelig følelser og gjenspeiler en sorgprosess. Her hjelper altså karakteren å rydde opp i følelsesproblemer som leseren kan kjenne igjen. Dette går i tråd med det Penne (2001) skriver om eventyrhelten som hjelper å rydde opp i følelser innenfor en stram fortellerstruktur. Helten blir stående som en hjelpende figur som barnet kan kjenne seg igjen i og søke råd fra.

4.4 Brune, Svartle og Blåse som superhelter

Som nevnt i 4.2 så kan vi se flere intertekstuelle mønster fra andre superhelter som tar del i fortellingen *Brune*. En superhelt kan være sterk, men sammen med flere superhelter blir de uovervinnelige. Brune velger å få med Svartle og Blåse med på oppdraget om å male syklene til bøllene som hevn. Dette kan følgelig være en intertekstuell ramme som vi kan kjenne igjen, siden en slik sammenslåing av flere superhelter er kjent fra andre superheltefortellinger. Her blir leserens tidligere leseerfaringer og kompetanse om superhelter aktivert. Superheltdraktene kommer i mange former, men maske og kappe er blitt et tydelig mønster for å vise styrke og for å skjule identiteten til helten. Videre er det ikke bare draktene som kommer i mange former, også heltene som personer kommer i mange former. I *Brune* opplever vi til og med en kvinnelig superhelt.

Karakteren Åse blir et tradisjonsbrytende element i fortellingen, i det hun forvandles til «den blå hevneren» og heltinnen Blåse i *Brune* (2013). Blåse er en kvinnelig superhelt som skildres

som en jordnær og selvstendig person, som er minst like modig som sine mannlige superheltkolleger Svartle og Brune. Den tradisjonelle og stereotypiske helten skal være en sterk og modig mann, samtidig ser vi her at det finnes kvinnelige superhelter også. Leter vi i superheltverdenen, finner vi Wonder Woman og Captain Marvel som to tydelige rollemodeller som utstråler at kvinner også kan være fysisk og psykisk sterke. Karakteren Blåse sender oss tilbake til det Penne (2001) kaller de *mytiske heltene*. Jenta Åse er bare et vanlig barn som, sammen med sine venner, prøver å overkomme vanskeligheter og som dermed utstråler vekst og utvikling. Det er nettopp slike mytiske helter som begynner å gjenskapes i dagens moderne samfunn. I dag finner vi helter så vel som heltinner som redder dagen både i vår verden, i tegneserier og i spesielt mange nye filmer. Et spekter av ulike heltetkarakterer har blomstret til. Noen er født med en styrke, andre utvikler en indre styrke. Uansett type, så er det blitt svært viktig å ha både mannlige og kvinnelige helter i litteraturen, siden det er de unge lesere ofte identifiserer seg med og som kan bli deres forbilder. Det er viktig å ha et forbilde man faktisk kan kjenne seg igjen i og som man kan beundre. Det at heltene flyr eller har såkalte *superkrefter* gjør fortellingen mer spennende og kan utvikle elevenes fantasi, noe som i seg selv kan være viktig. Ikke minst kan vi også bruke heltenes indre utvikling som motivasjon for elevene.

I *Brune* finner vi tre mytiske helter. Det skildres tre ulike helter med ulike personligheter og farger. De blir ikke fysisk noe særlig sterkere, og det ytre endres ikke annet enn med skifte av tøy. Derimot så blir de modigere og utvikler viljestyrke til å gjennomføre sin plan. Trioen Rune, Atle og Åse skildres som vanlige barn som ikke er født med en overnaturlig kraft, men som går inn i seg selv for å få ting gjort. Dette er et tegn på en indre utvikling; de går inn i rollen som helter for å servere rettferdighet. Disse intertekstuelle mønstrene ser dermed ut til følge den rasjonalistiske tradisjonen, der utviklingen fra barn til ungdom blir spesielt vektlagt her. I tillegg blir sosialiseringen til barna lekent fremstilt ved at karakterene finner på rampestreker som innebærer maling. Samtidig ser vi en identitetsutvikling hos disse karakterene. De blir modige og står imot bøllene. Denne utviklingen blir spesielt viktig hos Brune, siden han samtidig går igjennom en sorgprosess der bestefaren som gjenferd står på sidelinjen som en støttespiller og rådgiver.

4.5 Superheltenes (u)moralske handlinger

Dette er «En bok om vennskap, mot og om å ta igjen» står det på vaskeseddelen til *Brune* (2013). Allerede her skjønner vi at dette ikke er en hvilken som helst superhelthistorie. Karakterene skildres som hjelpeløse barn som gjennomgår en indre utvikling og blir modige

superhelter. De står bøllene imot, tar igjen og seirer til slutt. Som nevnt i 4.1 blir heltenes hevnjerrige handlinger det spennende elementet som kan på ett vis stride med noen typiske superheltemotiv, samtidig som dette bruddet ofte blir gjort, noe som gir karakterene mer dybde og smak av at de kunne vært ekte mennesker. Helten er den som gjør de moralsk riktige valgene og kjemper for fellesskapets beste, helten er *den gode*. Selv de gode kan likevel føle at hevn er det eneste rettferdige. Brune tar på seg «bandittmasken» sin og får med seg Svartle og Blåse til å bli malingshelter siden bøllene ødela hytta deres. Kanskje var det for fellesskapets beste å gi bøllene en lærepenge, kanskje ikke. Mest trolig vil nok barnet kjenne godt igjen følelsen av at hevn er eneste løsningen når man blir urettferdig behandlet. Disse heltene utfører det de fleste barn høyst sannsynlig tenker som første løsning. Selv helters handlinger må man stille seg kritiske til, og nettopp derfor kan denne fortellingen være viktig å bruke i klasserommet.

5 Drøfting

I denne oppgaven har jeg allerede drøftet litt undervegs i analysekapittelet. Her vil jeg derfor forsøke å trekke opp de viktigste momentene fra analysen og videre diskutere hvordan dette kan brukes didaktisk i et klasserom for småtrinnet. Noen funn jeg gjorde meg i analysen, er at superheltene i *Brune* er barn som går gjennom en indre utvikling etter å ha blitt herset med av skolens bøller, de blir modige og tar hevn. Denne hevnen kan være svært gjenkjennelig for leseren, samtidig som at den utstråler en negativ moral siden hevn ikke alltid er løsningen. Superheltdraktene kan symbolisere en identitetsprosess der barna går inn i rollen som helt og handler som en helt der etter. Rune sin primære og sekundære verden ser ut til å slå seg sammen i slutten av fortellingen, her ser vi tydelig hvor sterkt fantasien kan spille også i barns virkelighetsoppfatning. Rune setter ord på sine følelser i samtalene med bestefar, her skildres en sorgprosess som kan gjenspeile seg hos den implisitte leseren. Karakteren Rune kan altså bidra til å rydde opp følelsene som den gitte leseren kan sitte med. Alt i alt er dette en fortelling som kan motivere barn til å ta tak i eget liv, stå imot bøller og utvikle sin identitet. Fortellingen passer altså godt inn i norsk som et identitetsfag.

5.1 Litterær samtale og motivasjon til skriving

Når vi bruker litteratur i klasserommet finnes det utallige norsdidaktiske potensial, det finnes mange måter å arbeide med det på både rent litteraturredidaktisk og skrivedidaktisk. Å arbeide med barneboken *Brune* (2013) kan åpne opp for å kombinere arbeid med lesing, skriving og muntlige ferdigheter. *Brune* sin skildring av indre utvikling og modige handlinger kan fungere som en døråpner for litterær samtale og motivasjon for skriving. Handlingene til superheltene

kan kjennes igjen og barnet som leser kan identifisere seg med dem og deres motgang. Heltene går inn i en rolle og blir modige. Dette er et identitetsbyggende mønster som går under den rasjonalistiske litteraturtradisjonen. I klasserommet kan vi bruke denne fortellingen til en litterær samtale der klassen sammen undersøker boken. Her kan det diskuteres tanker rundt heltenes fantestreker og hvordan klassen tror at Brune har det, og ikke minst hvorfor de tror superheltene velger å ta hevn. Diskusjonen kan så tas videre ut fra fortellingen og til å reflektere over hvilken superhelt elevene selv vil være og hvilke superkrefter de vil ha. Denne samtalen kan videreutvikles til at elevene selv kan prøve å skrive en fortelling med inspirasjon fra *Brune*, i sammenheng med gitte skriverammer som de klarer å forholde seg til. Selve samtalen og skriveoppgavene kan justeres ettersom hvilket alderstrinn som skal arbeide med dette. Her kan vi trekke frem noen kompetansemål fra norsk etter ulike årstrinn. Kunnskapsløftet (2016, s. 33) sier at etter 2. trinn skal elevene kunne: «samtale om personer og handlinger i eventyr og fortellinger» og «arbeide kreativt med tegning og skriving i forbindelse med lesing». Etter 7. trinn skal elevene kunne «presentere egne tolkninger av personer, handling og tema i et variert utvalg av barne- og ungdomslitteratur» (s. 34).

5.2 Leseteater og tverrfaglig prosjekt

Identitet kan utvikles gjennom dramatisering av en tekst gjennom et tverrfaglig prosjekt. For at elevene skal bli aktive og deltagende i egen læring, kan en mulighet være å dramatisere deler av fortellingen *Brune*. En metode for å dramatisere tekst på er å lage et **leseteater**. Her vil jeg fremme førsteamanuensis Ion Drew (2012) som i sin artikkel i *Norsk pedagogisk tidsskrift* hovedsakelig fremmer leseteater som metode i fremmedspråksundervisning. Dette er en metode som kan brukes på tvers av fag og alderstrinn, og som dermed kan si seg passende også i norskfaget. Kort sagt er leseteater en metode der en gruppe skal formidle deler av en tekst foran et publikum, kun etter at den er blitt innøvd. Dette gir publikum en muntlig opplevelse av litteratur, som kan kombineres med dramatisering med blant annet kostymer, musikk og bevegelse; leseteater er i essensen en form for drama (Drew, 2012). Drew viser til undersøkelser som er blitt gjort, der han peker på at leseteater kan fremme leseferdigheter både fra et affektivt og kognitivt perspektiv. Det viste seg at elevene kognitivt ble flinkere til å lese høyt og artikulert, samtidig som de affektivt (følelsesmessig) vokste som personer, ble mer selvsikre og mer motivert til å lese generelt. Gjentatt lesing av samme tekst viste seg å hjelpe særlig de svakeste leserne, og gruppeaktiviteten ga elevene en følelse av samhold og eierskap til arbeidet med teksten. Teksten som brukes i leseteater er som regel en av tre utgangspunkt: ferdiglagde samlinger av tekster, lærer/elever tilpasser tekstene til leseteateret, eller lærer/elever skaper

egne tekster om for eksempel et bestemt tema. Leseteater som metode kobler skriftlig og muntlig språk sammen og den kan inkludere alle elever uansett nivå (Drew, 2012).

Knytter vi denne aktiviteten til bruken av barneboken *Brune* (2013) i klasserommet som leseteater, kan vi finne mange måter å gjennomføre og tilpasse dette opplegget på. Vi kan eksempelvis starte med utdrag fra *Brune* som elevene presenterer, for så å senere gå over til å lage og presentere egne superheltfortellinger. Kreativiteten i en slik metode kan også utøves ved å lage egne superheltekostymer i K&H i et tverrfaglig prosjekt som elevene bruker til å fremføre sin superheltfortelling. Dette kan bli et stort identitetsprosjekt der elevene skaper sine egne karakterer, pønsker ut hvilke drakter de skal ha, hvilken superkraft som passer dem og hvilke onde skurker som de skal fange. Her blir det viktig, som Drew nevner, å inkludere alle elever uansett nivå. Et tilpasset opplegg er altså nødvendig slik at elevene føler mestring som fører til økt læring. Modellering er et viktig stikkord her, spesielt om undervisningen skal gjøres på lavere trinn. Det burde settes noen rammer for hva fortellingen skal inneholde, hvordan de skal fremføre den og hvilke kostymer de kan lage. Frie valg innenfor en gitt ramme vil nok gi en god balanse for gruppearbeid med denne metoden. Dette gjør at elevene bidrar til meningsproduksjon og er med på å skape noe eget.

5.3 En lærdom som kan tas med inn hverdagen

Professor Anne Haas Dyson (1997) skriver også om lignende undervisning, der hun forteller om hvordan en lærer inkluderer ulike helter som elevene ser på i filmer, tegneserier og lignende inn i klasserommet og hvordan det har bidratt til fruktbare diskusjoner både om kjønn, rase og identitet. Gjennom dette har de lært å se verden fra ulike ståsted, og viktigheten av å være åpen for endringer (s. 185). Hun skriver også om hvordan disse fortellingene fra massemedia kan passe seg som «play material» og hvordan disse kan utvikle både skriftlig og sosial læring. Temaene og karakterene aktualiseres til å også gjelde dagens samfunn og hvordan man generelt burde oppføre seg som et menneske. Her ser vi media og underholdning som elevene finner interessant tas med inn i klasserommet og diskuteres opp mot større samfunnsspørsmål. Dette passer med det Penne (2001) beskriver som norsk som et identitetsfag og faget som en individualiserende prosess. Elevene skaper mening sammen gjennom diskusjon av fortellinger og klarer å se andres perspektiv, samt er rustet for endringssituasjoner som oppstår i livet. Gjennom denne prosessen kan de få lærdom fra superheltenes gode handlinger og dette kan trekkes ut til hverdagen. Som lærer kan man åpne ideen for at alle elevene skal prøve å bli en

hverdagshelt, der de dyrker sine egne superkrefter, hjelper de rundt seg og tar styring over eget liv.

6 Avslutning

I forrige kapittel ble funnene av problemstillingen min «Hvordan kan superheltemotivet i *Brune* (2013) representere et identitetsbyggende potensial for barn og unge?» drøftet i lys av min analyse og empiri, samt koblet på relevant teori med et didaktisk fokus. Gjennom å arbeide med denne oppgaven har jeg fått større innblikk i hvordan litteratur kan spille en enestående rolle i barns utvikling som individ. Jeg har fått en dypere forståelse av hvor viktig det er å ikke undervurdere bruken av litteratur i klasserommet.

Dette forskningsarbeidet har i hovedsak tatt for seg hvordan superheltradisjonen utspiller seg i barneboken *Brune* og hvilke norskdidaktiske funksjoner disse funnene kan ha i klasserommet. Gjennom denne oppgaven har jeg forsøkt å illustrere viktigheten av å ha helter å se opp til og knytte det opp mot samfunnets behov for ulike helter. Vi ser allerede nå både gjennom film og litteratur at et helt mangfold av ulike helter begynner å ta plass i dagens samfunn. Dette gjør det enda viktigere å være kritiske til hvem man ser opp til og hvilke valg som blir tatt ut ifra disse inspirasjonene.

Følgelig av min problemstilling, har jeg funnet at superheltemotivet i *Brune* (2013) skildrer barn som går gjennom en indre utvikling og eksperimenterer med sin identitet ved å bli superhelter. Deres standhaftighet i motgang og hevnjerrige handlinger har et gjenkjennbart, motiverende og identitetsbyggende potensial for barn og unge. Fortellingens fantastiske innslag bidrar til overskridende tenkning og utvikling av fantasi, og fortellingens karakterer kan bidra til utvikling av empati ved skildringen av karakteren *Brune* sin sorgprosess. Ved å bruke boken i en litterær samtale eller ved leseater ser vi også noen tydelige norskdidaktiske potensial i denne fortellingen. I en litterær samtale kan tema som ellers er vanskelig å snakke om gjøres gjennom karakterene og disse temaene kan trekkes ut mot dagliglivet, samt større universelle spørsmål om verden og samfunnet. Leseteater kan ifølge de gitte undersøkelsene fremme både affektiv og kognitiv utvikling, og denne metoden kan tilpasses både fag og nivå så alle føler de kan bidra. Fremover tenker jeg at som litteraturlærer burde man prøve å inkludere flere fortellinger med ulike helter, samt inkludere det elevene ser og hører på daglig inn i klasserommet, og bruke den interessen for alt den er verdt for læring og utvikling. Helten blir skapt av oss, og den hjelper oss å skape mening.

Litteraturliste

- Andersen, P. T. (2011). «Hva skal vi med skjønnlitteraturen i skolen?» *Norsklæreren*, 35/2.
- Birkeland, T. & Mjør, I. (2012). *Barnelitteratur – sjangrar og teksttypar*. (3. utgave)
Oslo: Cappelen Damm AS.
- Claudi, M. B. (2012). *Litterære grunnbegreper*. Bergen: Fagbokforlaget
- Drew, I. (2012). Leseteater som metode i språkundervisning. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 96(4), s. 293-304. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/185285>
- Gyldendal. (2018). Håkon Øvreås. Hentet 21.03.19 fra
<https://www.gyldendal.no/Forfattere/OEvreas-Haakon>
- Ida Fladen (Forfatter) (2019). Når kjærlighet gjør blind med Ulrikke Falch [Podkast episode 32]. I Vrang Produksjon (Produsenter), *Ida med hjertet i hånden*. Hentet 29.04.19 fra <https://vrang.podbean.com/e/det-offentlige-forholdet-med-ulrikke-falch/>
- Karsrud, F. T. (2013). *Muntlig fortelling i norskfaget: en vei til tekst- og tolkningskompetanse*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Kristeva, J. (1986) i Moi, T. (red.) *The Kristeva Reader*. New York: Columbia University Press
- Larsen, A.S. (2018). «Fortellende prosa for barn og unge» i Larsen, A.S., Sørensen, I. og Wicklund, B. (red.) *Norsk 5-10 Litteraturboken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Læreplanverket for Kunnskapsløftet. (2016). Oslo: kunnskapsdepartementet.
- Matre, S., Sjøhelle, D. K. & Solheim, R. (red.) (2012). *Teorier om tekst i møte med skolens lese- og skrivepraksiser*. Oslo: Universitetsforlaget
- Moseid, E. A. (2018). «Grenser og overganger mellom det realistiske og det fantastiske hos Maria Parr og Håkon Øvreås» i Slettan, S (red). *Fantastisk litteratur for barn og unge*. Bergen: fagbokforlaget.
- Penne, S. (2001). *Norsk som identitetsfag*. Oslo: Universitetsforlaget
- Slettan, S. (red.) (2018). *Fantastisk litteratur for barn og unge*. Bergen: fagbokforlaget
- Språkrådet. (2000). Barn og unge leser mindre. Hentet 29.04.19 fra https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraaknytt_2000/Spraaknytt_2000_3/Barn_og_unge_leser_mindre/
- Steffensen, Bo. (2005). *Når barn læser fiksjon: Grunlaget for den nye litteraturpedagogikk*. (3. utgave). København: akademisk forlag
- Store Norske Leksikon. (2019). Intertekstualitet. Hentet fra <https://snl.no/intertekstualitet>
- Wicklund, B. (2013). Barne- og ungdomslitteratur, i Smidt, J: *Norskdidaktikk – ei grunnbok*.

- (3. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.
- Wicklund, B. (2016). «Hvordan skal vi lære elever å skrive fortellinger?» i Smidt, J., Solheim, R. & Aasen, A. J. (red.): *På sporet av god skriveopplæring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wong, J. (Manusforfatter), & D'Elia, B. (Regissør). (2019 i Norge). Good Shepherd [Episode fra TV-serie]. I Rhimes, S. (produsent), *Grey's Anatomy*. Hentet fra <https://sumo.tv2.no/programmer/serier/grey-s-anatomy/sesong-15/grey-s-anatomy-15-episode-21-1444054.html?showPlayer=true>
- Øvreås, H. (2013). *Brune*. Oslo: Gyldendal
- Øyvind, T. (2013). *Brune* [bilde]. Hentet 21.03.19 fra <https://www.gyldendal.no/Barneboeker/6-9-aar/Brune>

